

การเมืองภาคพลเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมไทย*

THE CIVIL POLITICS AND POLITICAL PARTICIPATION
IN THAI SOCIETY

ไพรัตน์ ฉิมหาดี

Pairat Chimhad

บัญญัติ แพรกปาน

Banyat Praekpan

สามิตร อ่อนคง

Samit Onkong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

E-mail: pairat007@gmail.com

บทคัดย่อ

การเมืองภาคพลเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นสถานการณ์ที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย มีการกระจายอำนาจให้ประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ภายใต้กรอบของกฎหมาย โดยเนื้อหาจะกล่าวถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐที่อาจเกิดผลกระทบต่อประชาชน ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม และประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองได้ด้วยตนเอง ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีเจตนารมณ์สำคัญในการเปลี่ยนการเมืองของนักการเมืองเป็นการเมืองของพลเมืองโดยส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน อีกทั้งประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองพลเมืองที่ควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง อีกทั้งการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองให้มีประสิทธิภาพ ต้องมีการสนับสนุนการติดตามและตรวจสอบกระบวนการปฏิรูปการเมือง การเกิดองค์กรประชาชน การรณรงค์เพื่อการเรียนรู้ประชาธิปไตยของประชาชน การสร้างสำนักพลเมือง เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการเลือกตั้ง และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ทั้งนี้ ต้องมีการสนับสนุนที่เป็นรูปธรรมเช่น กฎหมายที่ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนหรือการเมืองภาคพลเมืองเพื่อให้ประชาชนสามารถทำกิจกรรมการเมืองภาคพลเมืองได้อย่างเต็มที่ เข้มแข็ง ต่อเนื่อง อิสระ มีต้นทุนต่ำ และไม่เป็นการแกล้งตนเองมากเกินไป ซึ่งสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง

* Received 5 March 2020; Revised 20 March 2020; Accepted 15 April 2020

เมืองในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล และเป็นกระบวนการชี้วัดพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของแต่ละประเทศ ดังนั้นประเทศ ที่พัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่ดีแล้ว มักจะกำหนดให้ประชาชนทุกระดับ มีสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามกฎหมาย และมีผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การเมืองภาคพลเมือง, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, สังคมไทย

Abstract

The civil politics and political participation is a situation in which people have the right and freedom to participate in the policy process There is a decentralization for people to define their own way of life without violating the rights of others. Within the framework of the law Which any policy activities that may affect people Citizens must participate in the first place And people can conduct political activities by themselves In the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 1997, there is an important intention to change the politics of politicians into citizens' politics by promoting the rights and freedoms of the people. People are involved in politics and government. Is a civil politics that is parallel with the politics of politicians By promoting civil politics for effectiveness Must have support to monitor and examine the political reform process. The birth of a public organization Campaign for democracy learning Raising awareness To strengthen democratic culture Involvement of citizens in the examination of elections and the exercise of state power, which requires concrete support, such as laws that promote and support political participation of citizens or civil politics so that people can Able to conduct political activities in the civil society fully, continuously, independently, with low cost and without being a burden to oneself more than necessary. It also gives people the opportunity to participate in the formulation of government policies. And is a process to measure the political development in democracy of each country Therefore, the country That developed politics and democratic governance to a good level Usually assigned to people at all levels Have the right to political participation in accordance with the law And have practical results.

Keywords: Civil Politics, Political Participation, Thai Society

บทนำ

การเมืองภาคพลเมือง เป็นการเมืองหรือสถานการณ์ที่ประชาชนได้รับสิทธิและเสรีภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย มีการกระจายอำนาจให้ประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ภายใต้กรอบของกฎหมาย โดยกิจกรรมใดทางนโยบายที่อาจเกิดผลกระทบต่อประชาชน ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก และประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองได้ด้วยตนเองในปัจจุบันประชาชนได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ซึ่งกระบวนการสร้างการเมืองภาคพลเมืองถือได้ว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากการขับเคลื่อนในการปฏิรูปการเมือง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา โดยมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น และได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ตามแนวทางของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมในการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ อำนาจบริหารนิติบัญญัติ หรือการกำหนดนโยบายในทุกระดับ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างกระบวนการเมืองภาคพลเมืองภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเต็มที่ อีกทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2560 ก็ยังให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งได้กำหนดไว้ใน หมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 10 แผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา 87 รัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนหลายประการ เช่น ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ เป็นต้น (วิศาล ศรีมหาโว, 2556)

ความเป็นมาของการเมืองภาคพลเมืองในเรื่องจุดเริ่มต้นของการเมืองภาคพลเมืองที่สืบเนื่องถึงปัจจุบันนี้อาจชี้ชัดลงไปค่อนข้างยากว่าเริ่มต้นขึ้นเมื่อใด ทั้งนี้เนื่องจากการต่อสู้ของประชาชนที่ต่อต้านการใช้อำนาจของรัฐนั้นมีมานานมากแล้ว การเมืองภาคพลเมืองเป็นแนวคิดใหม่ที่เน้นการจำกัดอำนาจของรัฐไปพร้อมกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของฝ่ายประชาชน ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 เป็นจุดสำคัญหรือเป็นหลักสำคัญของการเมืองภาคพลเมือง ระหว่างปีพ.ศ. 2516 – 2519 การเคลื่อนไหวขององค์กรนักศึกษาและประชาชน เช่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ศูนย์พิทักษ์สิทธิครู สหพันธ์ชาวไร่ ศูนย์ประสานงานกรรมการแห่งชาติ ฯลฯ ล้วนแต่แสดงบทบาทไปในทางจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจของรัฐทั้งสิ้น สิ่งที่เกิดขึ้นในระยะนั้นมักออกมาในรูปของการชุมนุมประท้วงเป็นเรื่อง ๆ ควบคู่ไปกับการเจรจาต่อรองระหว่างผู้ประท้วงกับฝ่ายรัฐ

สภาพความไม่ลงตัวของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมดังกล่าวสิ้นสุดลงด้วยรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยฝ่ายรัฐเป็นผู้ยืนยันฐานะครอบงำของตน หลังจากนั้นสงครามกลางเมืองระหว่างรัฐบาลที่จัดตั้งโดยกองทัพแห่งชาติกับขบวนการประชาชนที่มีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นแกนนำ ก็กลายเป็นปัจจัยชี้ขาดสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยต่อมาอีกหลายปี ในระหว่างนี้แนวคิดที่ถือรัฐเป็นศูนย์กลางก็มีฐานะครอบงำเช่นกัน โดยได้รับการยืนยันทั้งจากพลังฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ส่วนแนวคิดถ่วงดุลอำนาจรัฐด้วยประชาสังคมหรือแนวทางเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างสันติโดยฝ่ายประชาชน ดูจะเติบโตได้ช้ามาก จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2522 – 2523 เมื่อสถานการณ์ที่พลิกผันในระดับสากลและนโยบายที่ฉลาดกว่าของฝ่ายรัฐบาลได้นำไปสู่การพ่ายแพ้สลายตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย บรรยากาศทางการเมืองจึงเริ่มเปลี่ยนไป ก่อนหน้านั้นการเคลื่อนไหวใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนระดับรากหญ้ามักถูกภาครัฐระแวงว่าพัวพันกับฝ่ายคอมมิวนิสต์และเสี่ยงต่อการถูกปราบปราม

ในกรณีของประเทศไทยโอกาสเติบโตทั้งของแนวคิดประชาสังคมและการเมืองภาคพลเมืองเพิ่งมาถึงจริง ๆ หลังจากสงครามกลางเมืองสิ้นสุดลง (ศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2550) การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมโดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานขององค์กรชนิดหนึ่งซึ่งค่อนข้างเป็นของใหม่สำหรับประเทศไทย สิ่งนี้เรียกกันว่าองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ

กล่าวโดยสรุปในระยะหลังปี 2523 เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคพลเมืองนับว่าเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วแทนที่ขบวนการปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธที่เสื่อมสลายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 ซึ่งให้สิทธิประชาชนในการจัดตั้งรวมตัว และมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้อย่างชัดเจน แต่สิ่งที่แตกต่างกันอย่างยิ่งระหว่างการเมืองภาคพลเมืองกับขบวนการปฏิวัติก็คือ เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มย่อยที่ค่อนข้างกระจัดกระจาย เป็นไปเองโดยปราศจากศูนย์บัญชาการและมีจุดหมายในการแก้ปัญหาเฉพาะเรื่องมากกว่าต้องการยึดอำนาจรัฐเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่โครงสร้างใหม่ทั้งหมด ถึงกระนั้นเราก็อาจกล่าวได้ว่าลักษณะที่ไม่ยินยอมให้รัฐและทุนเป็นฝ่ายกำหนดข้างเดียว ทำให้การเมืองภาคพลเมืองเป็นขบวนการประชาธิปไตยที่หัวรุนแรง

ที่มาของการเมืองภาคพลเมือง

นับแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยให้สิทธิประชาชนเป็นผู้เลือกตัวแทนของตนเข้าไปทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งเราเรียกว่า ประชาธิปไตยแบบตัวแทน ลักษณะดังกล่าวทำให้การเลือกตั้งมีความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จนมีความพยายามจากชนชั้นปกครองที่จะทำให้ประชาชนเชื่อว่าการเลือกตั้งเป็นกระบวนการเดียวที่

สามารถ สร้างความชอบธรรมในทางการเมือง การกระทำการใด ๆ ของนักการเมือง แม้จะกระทำต่อสิทธิวิถีชีวิตของประชาชนก็ถือเป็นการกระทำที่ถูกรองรับด้วยฉันทามติของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ดังที่เราจะเห็นจากการกล่าวอ้างของนักการเมืองตามสื่อต่าง ๆ และยิ่งนับวันจะยิ่งเป็นไปในทิศทางดังกล่าว สิ่งที่เกิดขึ้นได้สร้างกรอบแนวคิดที่ผิดเพี้ยนต่อระบอบประชาธิปไตยแก่ตัวนักการเมืองเอง และที่สำคัญคือต่อประชาชน เพราะส่งผลต่อการแสดงออกของประชาชน ในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเลี่ยงไม่ได้

การเลือกตั้งไม่ได้จำกัดอยู่ที่ประชาชนไปใช้สิทธิของตนในการกากบาทแล้วหย่อนบัตรลงคะแนนเพื่อเลือกตัวแทนของตนเท่านั้น หากแต่การเลือกตั้งยังเป็นการสื่อสารเชื่อมโยงและส่งผ่านความต้องการของผู้ได้ปกครองไปสู่ผู้ปกครอง เป็นกระบวนการกล่อมเกลางานทางการเมืองที่มีความสำคัญ แต่ถึงอย่างไรก็ตามหากประชาชนมีความเข้าใจว่าความเป็นประชาธิปไตยหยุดอยู่ที่การเลือกตั้งและการไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยปราศจากการแสดงออกในทางการเมืองอื่นแล้ว ก็ถือไม่ได้ว่าการเลือกตั้งได้สัมฤทธิ์ผลในการสร้างระบบการเมืองให้เป็นระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ เพราะประชาธิปไตยเป็นเรื่องของการยืนยันในอำนาจอธิปไตยของประชาชนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของประชาชน การพูดคุยถกเถียง อภิปราย วิพากษ์วิจารณ์ เรียกร้องคัดค้านการดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ของรัฐที่ไม่ชอบธรรม และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในรูปแบบต่าง ๆ หาใช่ยุคที่การเลือกตั้งอย่างที่เราเข้าใจกันในปัจจุบันแต่อย่างใด

นับวันการเมืองภาคพลเมืองยิ่งปรากฏให้เห็นเด่นชัด และยึดครองความชอบธรรมในพื้นที่ทางการเมืองไทยมากขึ้น และได้สร้างความเชื่อให้เกิดขึ้นต่อสังคมว่าจะเป็นแนวทางที่การเมืองไทยไขว่คว้าแสวงหา เพราะการเมืองภาคพลเมืองหอมล้อมด้วยพลังของประชาชนโดยตรง ในขณะที่พลังทางการเมืองของภาคตัวแทนเสื่อมทรุดลงทุกขณะ และหากการเมืองภาคตัวแทนไม่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ย่อมจะสูญเสียความชอบธรรมในการดำเนินการใด ๆ ในฐานะผู้รับฉันทามติจากประชาชนในที่สุด ดังนั้น เมื่อลำพังประชาธิปไตยแบบตัวแทนไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาประเทศได้ ในขณะเดียวกันเราพยายามหาพลังจากภาคส่วนอื่น ๆ ที่สามารถจะทำให้ระบบการเมืองการปกครองไทยเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงและมีประสิทธิภาพในการดูแลทุกข์สุขของประชาชนในชาติ ให้ได้ การกลับไปทำความเข้าใจและให้ความสำคัญต่อบทบาทของประชาชนเจ้าอำนาจอธิปไตย อันเป็นต้นธารของระบอบประชาธิปไตย โดยการขยายประชาธิปไตยออกนอกเวทีการแข่งขันของนักการเมือง ทำให้มันมีลักษณะประชาธิปไตยทางตรงมากยิ่งขึ้น และอาศัยการมีส่วนร่วมทางการเมืองประชาชน สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นการหลุดพ้นจากกรอบแนวคิดของการเมืองแบบเดิม ที่ให้ความสำคัญต่อตัวนักการเมืองและพรรคการเมืองมาสู่แนวคิดของการเมืองแบบใหม่ ที่ให้ความสำคัญต่อการ

เคลื่อนไหวแสดงบทบาทของประชาชนและสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่าง ในการร่วมกันพัฒนาและแก้ปัญหาของประเทศชาติ

ในการเมืองไทยคำว่า ปฏิวัติ กับ รัฐประหาร มักใช้ปะปนกัน แล้วแต่ผู้ยึดอำนาจได้นั้นจะเรียกตัวเองว่าอะไร เท่าที่ผ่านมามักนิยมใช้คำว่า ปฏิวัติ เพราะเป็นคำที่ดูขึงขังน่าเกรงขามเพื่อความสะดวกในการอ้างว้างซึ่งอำนาจที่ได้มานั้น ทั้งที่โดยเนื้อแท้แล้ว นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติที่แท้จริงครั้งเดียวที่เกิดขึ้นในประเทศไทย การยึดอำนาจโดยวิธีการใช้กำลังครั้งต่อ ๆ มาในทางรัฐศาสตร์ถือว่าเป็นเพียงการรัฐประหารเท่านั้น เพราะผู้ยึดอำนาจได้นั้นไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงหลักการมูลฐานของระบอบการปกครองเลย ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมทางการเมืองและมีให้สับสนกับการใช้ชื่อเรียกตัวเองของคณะที่ทำการยึดอำนาจทั้งหลาย อาจสรุปความหมายแยก ๆ โดยเฉพาะเจาะจงสำหรับคำว่าปฏิวัติ และรัฐประหารในบรรยากาศการเมืองไทยเป็นดังนี้คือ

“ปฏิวัติ” หมายถึงการยึดอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ยกเลิกรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ อาจมีหรือไม่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และรัฐบาลใหม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงมูลฐานระบอบการปกครอง เช่นเปลี่ยนแปลง การปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย หรือ คอมมิวนิสต์ ฯลฯ

ส่วน “รัฐประหาร” หมายถึงการยึดอำนาจโดยวิธีการที่ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ แต่ยังคงใช้รัฐธรรมนูญฉบับเก่าต่อไป หรือประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อให้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นในระยะเวลาไม่นานนักในประเทศไทย ถือได้ว่ามี การปฏิวัติ เกิดขึ้นครั้งแรกและครั้งเดียวคือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยคณะราษฎร จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย และมีการกบฏเกิดขึ้น 12 ครั้ง และรัฐประหาร 8 ครั้ง (คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง, 2538)

ความหมายของการเมืองภาคพลเมือง

โดยทั่วไปการเมืองภาคพลเมืองมีความหมายหลากหลายตามเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น 1) การเมืองภาคปริณทลสาธารณะ (Public sphere) ที่มุ่งสร้างพื้นที่ เวที กลไก ส่วนกลางที่ไม่ใช่ รัฐสภาที่จะถกเถียง สร้างประเด็นต่าง ๆ ขยายสิทธิอำนาจต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม 2) การเมืองภาคประชาสังคม (Civil society) หรือการเมืองภาคพลเมือง (Citizen politics) ที่เน้นการมีส่วนร่วมที่เข้มข้นของบุคคล องค์กรต่าง ๆ ในสังคมที่จะถกเถียงและบรรจุข้อตกลงในประเด็นปัญหา ต่าง ๆ หรือผลักดันบางประเด็นให้เป็นนโยบายของรัฐ 3) การเมืองภาคพลเมือง (People's politics) หรือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ที่มุ่ง เคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกในประเด็นผลประโยชน์ร่วมของมนุษยชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อมโลก สภาพทุนโลก การคัดค้านโลกาภิวัตน์ เป็นต้น

ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการเมืองภาคพลเมืองในรูปแบบใด การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม (Civil society movement) หรือ ภาคพลเมืองดังกล่าวมีองค์ประกอบสำคัญ คือ พลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (Common good) เป็นพลังสำคัญ การอธิบายพลเมืองและ การเมืองภาคพลเมืองนั้นสัมพันธ์กับบริบท กล่าวคือ พลเมืองที่อยู่ในกลุ่มองค์กรหรือพลเมืองในสังคมภาคการเมืองเป็นพลเมืองที่มีใช้ในมิติของความเป็นปัจเจกนิยม ตรงกันข้ามกลับให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มทางสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของพลเมืองในแนวชุมชนนิยม (Communitarian) ที่ความสำคัญในวงวิชาการสายหนึ่งในปัจจุบัน เช่น ในงานของนักคิดสายชุมชนนิยมอย่าง Etzioni ที่เขาค้นพบว่าพลังของกลุ่มคนองค์กรเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนที่ดีเพราะสถาบันทางการเมือง ดั้งเดิมมีวิฤต เขาจึงเสนอให้รื้อฟื้นพลังชุมชนที่มีอยู่ตั้งแต่อดีต อันมีพลังอำนาจให้เป็นขบวนการใหม่ งานชิ้นนี้มาจากความเชื่อที่ว่าปัญหาต่าง ๆ (Etzioni, A, 1975) ในสังคมอเมริกามาจากรากฐานหรือเป็นผลพวงมาจากการตื่นสิทธิ การเน้นสิทธิปัจเจกบุคคลที่มีหลากหลายและเกิดขึ้นอย่างสูงมาก นับว่ามีพลังมากในการเคลื่อนตัวของสหรัฐอเมริกา ผ่านสิทธิในการพูด สิทธิของส่วนบุคคล แน่แน่นอนว่ามีโอกาสนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชน (ศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2550)

การเมืองภาคพลเมืองในทัศนะของผู้เขียน เป็นสถานการณ์ที่ประชาชนได้รับสิทธิและเสรีภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมทางนโยบาย มีการกระจายอำนาจให้ประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ภายใต้กรอบของกฎหมาย โดยกิจกรรมใดทางนโยบายที่อาจเกิดผลกระทบต่อประชาชน ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก และประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทางการเมืองได้ด้วยตนเอง

รูปแบบการเมืองภาคพลเมือง

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร กล่าวว่า รูปแบบการเมืองภาคพลเมือง ได้แก่ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554)

1. การออกเสียงประชามติ (Referendum) การออกเสียงประชามติเป็นรูปแบบหนึ่งของการเมืองภาคพลเมืองที่ให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนลงคะแนนออกเสียงในกิจกรรมหรือประเด็น ต่าง ๆ ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจของรัฐในกิจกรรมหรือประเด็นนั้น การออกเสียงประชามติได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 เป็นครั้งแรก และรัฐธรรมนูญ ฉบับต่อมา ก็มีการบัญญัติไว้เช่นกัน ส่วนการออกเสียงประชามติครั้งแรกของประเทศไทย คือการออกเสียงประชามติตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2549 อันเป็นผลของการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 โดยกำหนดให้รัฐ โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งจัดให้มีการออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550

2. ประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นรูปแบบการดำเนินการโดยราชการหรือรัฐที่ให้ประชาชนมาร่วม อาจจะมาจาก ความประสงค์ของราชการ หรือการที่ประชาชนเคลื่อนไหวเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการได้โอกาสเข้าร่วม แสดงความคิดเห็น ในประเด็นที่เป็นข้อขัดแย้ง ดังนั้น ประชาพิจารณ์จึงเป็นรูปแบบที่รัฐนำมาดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาความ ขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน และ/หรือรับประโยชน์ต่างกันจากโครงการพัฒนา ของรัฐและ เป็นกระบวนการที่บริหารจัดการโดยราชการหรือรัฐ

3. การอภิปรายสาธารณะ (Public Dialogue) การอภิปรายสาธารณะหรือการถกแถลงของ ประชาชน (People Dialogue) เป็นกลไกของการเมืองภาคพลเมือง แต่ในสังคมไทย ยังมีคำอื่น ๆ ที่มีนัยเดียวกัน ตัวอย่างเช่น การสานเสวนาสาธารณะ เป็นคำที่ถูกใช้โดย ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์ นักวิชาการประจำศูนย์สันติศึกษา สถาบันพระปกเกล้า เพื่อใช้เป็นกลไกแก้ไข ปัญหาการเมืองที่แบ่งเป็นฝักฝ่าย ในช่วงเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม 2551 หรือประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือหรือพิจารณาอย่างใคร่ครวญ (Deliberative Democracy) เป็นคำที่มีการใช้กันหลากหลาย ทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันบ้าง

4. การริเริ่มกฎหมายโดยประชาชน (People Initiation) การริเริ่มกฎหมายโดยประชาชน เป็นมาตรการที่สำคัญในการที่จะให้ระบบการเมือง รับผิดชอบต่อเจตนารมณ์ของประชาชนหรือผู้มีสิทธิเลือกตั้งตามจำนวนที่กำหนด สามารถเสนอร่างกฎหมายที่เห็นสมควรเข้าสู่กระบวนการพิจารณาสาธารณะและโดยทั่วไปแล้วการริเริ่มร่างกฎหมาย จะตามมาด้วยการลงประชามติ ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งตัดสินใจในขั้นสุดท้าย การริเริ่มกฎหมายโดยประชาชนสามารถจำแนกประเภทได้เป็น 2 ประเภท คือ 4.1) การริเริ่มกฎหมายโดยประชาชนโดยตรง อันเป็นกระบวนการที่ใช้การลงประชามติเมื่อมีการลงชื่อ เสนอกฎหมาย และ 4.2) การริเริ่มกฎหมายโดยประชาชนโดยอ้อม เป็นกระบวนการลงประชามติ หลังจากกฎหมายไม่ผ่านการพิจารณาของฝ่ายนิติบัญญัติ

5. รูปแบบอื่น ๆ การนัดหยุดงาน การชุมนุมประท้วง ฯลฯ พบว่า การนัดหยุดงาน มักจะเป็น วิธีการที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจ จึงทำการกดดันเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม ด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การครอบครองหรือการยึดโรงงาน การเดินขบวน ทำลายโรงงาน อุทธรณ์ต่อการกระทำจากกฎหมาย ฯลฯ ส่วนการชุมนุมประท้วงนั้น เป็นการกระทำร่วมกันที่จะสัมพันธ์กับสิทธิทางการเมืองและสิทธิทางสังคม เริ่มจากฝูงชน มาร่วมประชุมกัน อย่างเปิดเผยในที่สาธารณะโดยอาจจะมีการเล่นเกมการเล่นดนตรีเพื่อชีวิตหรือดนตรีร็อค มีการอภิปราย โจมตีวิพากษ์วิจารณ์ฝ่ายตรงกันข้าม เช่น ข้าราชการหรือฝ่ายการเมือง มีการจัดตั้งองค์กรปฏิบัติการด้วย จากนั้นก็จะมีการเสนอข้อเรียกร้องหรือคำอุทธรณ์ต่าง ๆ หรืออาจจะมีการเคลื่อนย้ายสถานที่ มากกว่าหนึ่งสถานที่ก็ได้

การเมืองภาคพลเมืองในประเทศไทย ปัจจุบันได้รับการยอมรับและมีฐานะชอบธรรมทางการเมือง สามารถถ่วงดุลต่อรองกับการเมืองในระบบรัฐสภาได้มากขึ้น เพราะลักษณะของการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคพลเมืองมิใช่แค่เพียงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนแต่ยังรวมถึงการมีจุดมุ่งหมายในการเข้าถึงอำนาจรัฐ ในหลายครั้งพบว่า การริเริ่มหรือการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางการเมืองจะถูกกำหนดโดยประชาชน (ปริญญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555)

สรุปรูปแบบการเมืองภาคพลเมืองในปัจจุบันของสังคมไทยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติที่รองรับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้หลายประการด้วยกัน เช่น สิทธิการออกคะแนนเสียงเลือกตั้ง สิทธิการสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย สิทธิการออกเสียงประชามติ สิทธิการเข้าชื่อร้องขอให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สิทธิการเข้าชื่อร้องขอให้ถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นหรือสมาชิกสภาท้องถิ่น สิทธิการมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นต้น

การพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง

การพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบ ส่วนร่วมนั้น นอกจากการเสริมสร้างพลังอำนาจทางการเมืองในภาคพลเมือง (People Empowerment) แล้วยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความเข้มแข็งหรือที่เรียกว่าการสร้างความสามารถทางการเมืองของประชาชน (Citizen Competence) ให้เป็นรากฐานรองรับพร้อม ๆ กันไปกับการมีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่เอื้ออำนวยดังได้กล่าวไว้แล้ว ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลา ขั้นตอนและปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้ (เชาวนะ ไตรมาศ, 2548)

1. การส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถทางการเมืองสูงขึ้น (Political Competence) โดยจัดให้มีการฝึกฝน ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและเผยแพร่ทักษะความรู้กันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะทักษะของการต่อสู้ทางการเมืองในวิถีทางสันติที่ช่วยในการประนีประนอมและประสานประโยชน์

2. การส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองของประชาชน (Civic Culture) โดยจัดให้มีการสร้างขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี แนวความคิดและจริยธรรมที่สามารถใช้เป็นบรรทัดฐานอ้างอิงร่วมกันได้หรือเป็นต้นแบบในการถ่ายทอดแบบแผนพฤติกรรมทางการเมืองร่วมกันได้

3. การส่งเสริมสถาบันทางการเมืองของประชาชนให้เข้มแข็งขึ้น (Political Institutionalization) โดยส่งเสริมให้มีการจัดตั้งองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความต่อเนื่องในการปฏิบัติภาระหน้าที่อย่างเป็นระบบ มี

การกระจายอย่างทั่วถึง สามารถพึ่งพาตัวเองได้และมีความคงทนสามารถเผชิญกับปัญหาแรงกดดันได้อย่างหนักแน่นมั่นคง ตลอดจนมีการพัฒนาและหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงผู้นำและบุคลากรที่มีความสามารถได้โดยราบรื่นและถ่ายโอนภารกิจอย่างต่อเนื่อง (อนุชาติ พวงสำลี และกฤติยา อาชวนิจกุล, 2552)

4. การส่งเสริมขบวนการทางการเมืองของประชาชน (Political Movement) ให้มีการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรมและมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับส่วนอื่นของสังคม โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ตลอดจนการพัฒนาให้ก้าวหน้าสูงขึ้น

5. การส่งเสริมเครือข่ายทางการเมืองของประชาชน (Political Network) ให้มีการเชื่อมโยงและการช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกันภายนอก ทั้งในทางราบและทางตั้ง มีการแบ่งงานกันทำและมีการยึดโยงกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด

6. การส่งเสริมการสื่อสารทางการเมืองของประชาชนให้แพร่หลาย (Political Communication) โดยจัดให้มีระบบสารสนเทศ มีระบบทางด่วนข้อมูลที่มีประสิทธิภาพฉบับไว้วัดถึงและกระจายอย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลและการปรับความทันสมัยของข้อมูล ตลอดจนระบบการบริการและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพสูงและ ยืดหยุ่นสูงด้วย

7. การส่งเสริมมาตรการและกลยุทธ์ทางการเมืองของประชาชน (Political Strategy) โดยส่งเสริมให้มีระเบียบวิธีที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองและ เป้าหมายทางการเมืองที่ต้องการบรรลุด้วย รวมทั้งสามารถใช้ประโยชน์จากเงื่อนไขของกฎหมาย รัฐธรรมนูญ โอกาส สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ตลอดจนการจัดการในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือประสิทธิผลทางการเมืองได้สูงด้วย โดยเฉพาะมาตรการและกลยุทธ์ที่สำคัญที่จำเป็นต้องใช้ในการประสานประโยชน์และลดความขัดแย้ง การกดดัน เจรจาต่อรอง ควบคุมตรวจสอบ การเจาะลึกและเกาะติดกับกรณีต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง การเรียกร้องหรือแม้แต่การ สร้างแนวร่วมพันธมิตร การสร้างอิทธิพลรูปแบบต่าง ๆ ต่อองค์กรของรัฐ

8. การส่งเสริมบรรทัดฐานทางการเมืองของประชาชน (Political Norm) โดยจัดให้มีการ สร้างสรรค์ สังคม ปลุกฝังและสืบสานจารีตประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองภาคพลเมืองขึ้นมา รองรับอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

9. การส่งเสริมการกล่อมเกลางานทางการเมืองของประชาชน (Political Socialization) โดย จัดให้มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ สร้างทัศนคติ ค่านิยมและหล่อหลอมพฤติกรรมทางการเมืองในภาคพลเมืองในระหว่างเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองด้วยตนเอง

10. การส่งเสริมให้มีการสร้างผู้นำประชาชนทดแทน (Political Reproduction) โดยจัดให้มีการพัฒนาบุคลากรหรือทรัพยากรบุคลากรทางการเมืองภาคพลเมือง สร้างเยาวชนการเมืองภาคประชาชน มีการกำหนดหลักสูตรการศึกษา เรียนรู้และฝึกฝนทักษะใหม่ ๆ ที่มีความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น

11. การส่งเสริมภาวะผู้นำทางการเมืองในหมู่ประชาชน (Political Leadership) โดย จัดให้มีการส่งเสริมภาวะผู้นำใหม่ทางการเมืองที่ไม่เน้นการแข่งขันทางอำนาจหรือเพื่อการแข่งขันเข้ากุมอำนาจรัฐ แต่เน้นความสำคัญของการมีภาวะผู้นำทางการเมืองแบบพลเมือง รวมทั้งการส่งเสริมการ สร้างวิบุรุษมวลชนด้วย

12. การส่งเสริมให้ประชาชนมีทางเลือก (Alternative Politics) โดยจัดให้มีการสร้างทางเลือกใหม่ ให้แก่ประชาชน นอกเหนือจากแบบแผนดั้งเดิมที่เน้นการมีส่วนร่วมแบบทางอ้อม โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมแบบทางตรงมากขึ้น ให้มีสิทธิมีส่วนในการตัดสินใจที่แท้จริง ขยายโอกาสให้ประชาชนเป็นฝ่ายนำในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ โดยเฉพาะในการแก้วิกฤติการณ์หรือปัญหาสำคัญทั้งระดับชุมชนและระดับชาติ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาตนเอง ระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้อง

13. การส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองในหมู่ประชาชน (Political Ideology) โดยจัดให้มีการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองภาคพลเมืองแยกเป็นเอกเทศต่างหากจากกรอบอุดมการณ์ทางการเมืองที่พรรคการเมืองนำเสนอและสามารถสร้างแรงบันดาลใจทางการเมืองให้แก่ประชาชน ด้วยกันเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองโดยส่งเสริมให้มีระเบียบวิธีที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมือง รวมทั้งสามารถใช้ประโยชน์จากเงื่อนไขของกฎหมาย รัฐธรรมนูญ โอกาส สิทธิและเสรีภาพทางการเมือง ตลอดจนการจัดการในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือประสิทธิผลทางการเมืองได้สูงด้วย

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและส่งเสริมธรรมาภิบาล ตลอดจนการบริหารงาน หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใด ก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้น ๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการ

ตอบสนองอย่างไรก็ดีไม่มีเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนเทคนิคใดเทคนิคหนึ่งที่มีความเหมาะสมและสามารถใช้ได้ผลดีกับทุกสถานการณ์ (สำนักงานเลขาธิการและวุฒิสภา, 2554)

สำหรับความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น นอกจากการมีส่วนร่วมของประชาชนและเป็นเงื่อนไขหลักของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแล้ว ยังจะช่วยให้กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลเป็นไปด้วยความรอบคอบ ลดความขัดแย้งในสังคมและบังเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ชุมชนและประเทศชาติ ทำให้คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีเป้าหมายสำคัญคือ นำค่านิยม ความคิดเห็นของสาธารณชนเข้าสู่การตัดสินใจ เพื่อปรับปรุงคุณภาพของการตัดสินใจที่สำคัญ แก้ปัญหาความขัดแย้งจากความต้องการที่เหมือนกัน การสร้างความเชื่อมั่น และให้การศึกษาและให้ข้อมูลแก่สาธารณชน อุดมคติของประชาธิปไตยแล้วต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐบาลอย่างกว้างขวาง เช่น ไปเลือกตั้งมีกิจกรรมในชุมชน ร่วมเป็นสมาชิกในองค์กรชุมชนและเป็นสมาชิก (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550)

รูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง

รูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชนไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสถานภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน รูปแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีดังนี้ (วสันต์ สุวรรณ, 2547)

1. การเลือกตั้ง (Voting) การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เห็นเด่นชัดที่สุดสามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงแรงสนับสนุนจากประชาชน หรือกดดันให้รัฐบาลปรับนโยบายเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนอีกครั้งแต่ละระหว่างประชาชนและผู้นำจะมีการสื่อสารกันน้อยมากการแสดงออกของประชาชนว่าพึงพอใจต่อผู้สมัครคนใดนั้นจึงไม่ปรากฏชัดเจนซึ่งความนิยมของประชาชนและแรงกดดันที่มีต่อผู้สมัคร จะเป็นผลทำให้ผู้สมัครแต่ละคนได้รับการคัดเลือกและจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการควบคุมการทำงานของรัฐบาล

2. การรณรงค์การเลือกตั้ง (Campaign activity) การรณรงค์การเลือกตั้งเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งจะเป็นการแสดงออกอย่างเด่นชัดของประชาชนว่านิยมหรือชื่นชอบผู้สมัครคนใดมากกว่าคนอื่น ๆ และเป็นกิจกรรมที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าการไป

เลือกตั้งเพราะจะแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในลักษณะของคามพึงพอใจ และจะทำให้ประชาชนได้ใกล้ชิดผู้สมัครรับเลือกตั้งได้มากขึ้น

3. การติดต่อในฐานะพลเมือง (Citizen – initiate contacts) ในการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยทั่วไปมักจะมุ่งไปที่กิจกรรมในกระบวนการเลือกตั้งเท่านั้น แต่หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเลือกตั้ง ก็พบว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นเราสามารถที่จะพิจารณาได้จากกิจกรรมบางอย่างที่แตกต่างออกไปจากกิจกรรมในการเลือกตั้ง นั่นคือ การที่เข้าไปติดต่อกับหน่วยงานของรัฐโดยนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีปัญหาหรือควรปรับปรุงเข้าสู่วาระการประชุม ก็ถือเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเรียกว่าการติดต่อในฐานะพลเมือง โดยอาจจะแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ

4. การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร (Cooperative activity) เป็นกิจกรรมที่ประชาชนเข้าไปรวมกันเป็นกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองคล้ายกับการติดต่อในฐานะพลเมืองแต่จะแตกต่างที่เป็นการรวบรวมกลุ่ม โดยกลุ่มอาจเริ่มจากคนเพียงไม่กี่คน แต่ภายหลังก็จะมีคนอื่น ๆ ที่เห็นด้วยเข้าร่วมกลุ่ม ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการตระหนักถึงที่เกิดขึ้น ลักษณะดำเนินงานของกลุ่มอาจจะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ กิจกรรมการรวมกลุ่มถือเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เห็นได้ชัดเจน จะมีพลังและมีผลมากกว่าการที่บุคคลเพียงคนเดียวที่จะเข้าไปติดต่อ ซึ่งสามารถที่จะแสดงความต้องการหรือความพึงพอใจของประชาชน ที่มีอิทธิพลต่อรัฐได้มากยิ่งขึ้น

5. การเข้ามีส่วนร่วมในบทบาทของผู้สื่อข่าวทางการเมือง (Communicator) หมายถึง การติดตามข่าวสารทางการเมืองอยู่เสมอการส่งข่าวสารแสดงการสนับสนุนให้แก่ผู้นำทางการเมืองเมื่อเขากระทำในสิ่งที่ถูกต้อง หรือส่งคำคัดค้านเมื่อเขากระทำในสิ่งที่เลวร้าย การร่วมถกปัญหาทางการเมืองการให้ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่เพื่อนในชุมชน การให้ความสนใจกับทางราชการและการเขียนจดหมายหรือบทความถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบนี้มักเป็นพวกที่มีการศึกษาสูง มีข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองมาก และมีความสนใจทางการเมืองมากด้วย

6. การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยผ่านกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มผลประโยชน์ (Interest Group) หมายถึงกลุ่มใด ๆ ซึ่งต้องการประโยชน์เฉพาะอย่าง ประสงค์ที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนไว้หรือต้องการที่จะขยายผลประโยชน์ที่มีอยู่แล้วให้กว้างขวาง ต้องการที่จะหาหลักประกันให้กับผลประโยชน์ของตน หรือ ประสงค์ให้มีการสนับสนุนเพิ่มพูนผลประโยชน์ของตนให้มากขึ้น

7. การแสดงประชามติ (Referendum) เป็นการให้ประชาชนเข้าร่วมในการพิจารณาและตัดสินใจว่าจะรับหรือไม่รับกฎหมายที่จะออกมามีผลบังคับใช้แทน โดยที่กฎหมายเหล่านั้น

ผ่านการพิจารณาของสภาในขั้นต้นมาแล้ว ประชาชนอาจจะมียกแบบบังคับให้ประชาชนต้องแสดงประชามติและไม่บังคับต้องแสดงประชามติก็ได้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นเท่านั้นเพียงใด

8. การริเริ่มเสนอกฎหมาย (Initiative) ได้แก่การชุมนุมของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เพื่อทำคำร้องเสนอกฎหมาย และลงมติในบัตรเลือกตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้ผ่านกฎหมายบางอย่างโดยไม่ต้องฟังความคิดเห็นของสภา

9. การเลือกออก (Recall) หมายถึงการให้อำนาจประชาชนในการถอดถอนเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร หรือรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เมื่อเห็นว่าผู้นั้นไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน หรือปฏิบัติตนไม่สมควร

10. การร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจ (Plebiscite) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในปัญหาที่สำคัญเมื่อรัฐบาลไม่สามารถตัดสินใจปัญหานั้นได้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

พฤติกรรมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ อย่างโดยที่น้ำหนักหรือความสำคัญของปัจจัยแต่ละชนิดก็มักน้อยต่างกัน ซึ่งในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมทางการเมืองนั้น ได้ใช้ปัจจัยในการอธิบาย 3 ปัจจัย คือ (สุพรรณิ สายแก้ว, 2548)

1. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางสังคมก็มีอาทิ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ เชื้อชาติ ศาสนา เพศ ระยะเวลาที่อาศัย และการเปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคม กล่าวโดยทั่วไป บุคคลที่อยู่ในกลุ่มต่อไปนี้จะมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมทางการเมืองสูงกว่า คือ ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง ผู้ที่มีอาชีพที่ดีและรายได้สูง ผู้ที่อยู่ในวัยกลางคนหรืออายุ 35-55 ปีเมื่อเทียบกับผู้มีอายุต่ำกว่า 35 ปี ผู้ที่ตั้งหลักฐานเป็นหลักแหล่งเมื่อเทียบกับผู้เพิ่งย้ายถิ่นมา ผู้ที่อยู่ในเขตเมือง ผู้ที่เป็นสมาชิกของสังคมด้วยความสมัครใจ เพศชายเทียบกับเพศหญิงผู้ที่แต่งงานเมื่อเทียบกับคนโสด อย่างไรก็ตามก็มีความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปของการเลือกตั้ง มีความสัมพันธ์กับตัวแปรสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในระดับต่ำและบางครั้งก็เสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าการเข้าร่วมทางการเมืองอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการเมือง เช่น ในสหรัฐอเมริการะดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสัมพันธ์สูงในขณะที่ประเทศนอร์เวย์อยู่ในระดับต่ำมาก ในสหรัฐอเมริกาผู้ที่อยู่ในเขตเมืองมักจะเข้าร่วมทางการเมืองในรูปการเลือกตั้งมากกว่าผู้ที่อยู่ในเขตชนบท

2. ปัจจัยด้านจิตวิทยา พิจารณาในแง่ของจิตวิทยาแล้ว การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองจะยังคงมีอยู่ได้ขึ้นอยู่กับว่าการเข้าร่วมทางการเมืองนั้นให้ผลประโยชน์หรือผลตอบแทนแก่ผู้เข้าร่วมอย่างไรบ้าง นักวิชาการทั้งหลายมักให้เหตุผลว่าการที่บุคคลเข้าร่วมทางการเมืองก็เพื่อ

ตอบสนองความต้องการต่าง ๆ อาทิ ความต้องการมีอำนาจ ต้องการแข่งขัน ต้องการความสำเร็จ ต้องการไปสัมพันธ์กับผู้อื่น ต้องการเงินทอง ศักดิ์ศรี ต้องการสถานภาพที่สูงขึ้น ต้องการการยอมรับจากสังคมเหล่านี้เป็นต้น

3. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางการเมือง สิ่งแวดล้อมทางการเมืองมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการเข้าร่วมทางการเมืองซึ่งมักจะถูกนำมากล่าวอ้างอยู่เสมอ เช่น ในกรณีของประเทศสหรัฐอเมริกา มักจะพูดกันเสมอๆ ว่า การที่บุคคลบางพวกบางกลุ่มไม่เข้าร่วมทางการเมืองก็เพราะว่าระบบการเมืองของอเมริกามีลักษณะสลับซับซ้อนมากเกินไป การเลือกตั้งจึงมีบ่อยเกินไป จำนวนตำแหน่งที่ต้องเลือกมีมากตำแหน่งเกินไปแม้แต่วัตถุประสงค์เลือกตั้งเองก็มีความยาวเกินพอดีไปเหล่านี้เป็นต้น

สรุป

การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความตื่นตัวค่อนข้างสูงโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมืองที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ของภาคประชาชนที่ต้องการเห็นการเมืองและสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เอื้อประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสมากขึ้น และสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความเท่าเทียม การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นการที่ประชาชนเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เพื่อที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนด นโยบายของรัฐหรือผู้นำรัฐบาล รวมทั้งกดดันให้รัฐบาลกระทำตามความประสงค์ของตนหรือกลุ่มของตน โดย ที่การมีส่วนร่วมในทางการเมืองเป็นเครื่องชี้วัดพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของแต่ละ ประเทศ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองก็ควรที่จะเป็นการมีส่วนร่วมในทางการเมืองตามที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นประเทศที่พัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ในระดับที่ดีแล้ว ก็มักจะกำหนดให้ ประชาชนในทุกกระดามีสิทธิส่วนร่วมในทางการเมืองตามกฎหมายที่มีผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในทุก มิติของกระบวนการทางการเมือง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง. (2538). รายงานผลการทำงานของคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง (คปก). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- เชาวนะ ไตรมาศ. (2548). การเสริมสร้างพลังประชาชนกับการสร้างฐานรากประชาธิปไตยแบบส่วนรวมในศูนย์ประชุมสหประชาชาติ. กรุงเทพมหานคร: ส.เจริญการพิมพ์.
- ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล. (2555). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสร้างเสริมสุขภาพ.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2550). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิธิการพิมพ์.

- วสันต์ สุวรรณ. (2547). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลหนองจ่อม อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองและการปกครอง. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิศาล ศรีมหาโร. (2556). สังคมวิทยาการเมืองการปกครอง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โอเอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2550). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง: รากฐานของการเมืองภาคพลเมือง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2554). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักงานเลขาธิการและวุฒิสภา. (2554). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการและวุฒิสภา.
- สุพรรณิ สายแก้ว. (2548). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลเลาขวัญ อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อนุชาติ พวงสำลี และกฤติยา อาชาวณิชกุล. (2552). ขบวนการประชาสังคมไทย: การเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Etzioni, A. (1975). A comparative analysis of complex organizations: On power, involvement, and their correlates. New York: Free Press.